

Törvényhozás előtt

Az állásfoglalás szükségessége

A kormány március 12-i döntéseinek elemzése, véleményezése, kritikája átszövi mindennapjainkat. A napisajtó, a rádió és televízió részletesen foglalkozik szakemberek, hivatalnokok, politikusok, érintettek és más véleményformálók nyilatkozataival, akik pro vagy kontra kifejtik nézeteiket a hozott döntés szükségességéről, szükségtelenségéről, formájáról, stílusáról, időzítéséről. Leginkább azon folyik a vita, hogy mennyire volt szükséges ezeket az ellátásokat most, ebben a formában és ilyen mértékben csökkenteni, és milyen hatással lesz mindez a családok jövedelmi helyzetére és az államháztartás bevételeire, a politikai közhangulatra. Van azonban néhány kérdés, amely mindeztől nem merült fel ezekben a véleményekben, és ezeket különösen a gyermekvédelmi szakma képviselői nem kerülhetik meg.

Az első kérdés az, hogy deklarálja-e ezen intézkedések meghozatalával, vagy akár ettől függetlenül a kormány, hogy a gyerekek felnevelése és gondozása mindenekelőtt a családok feladata és felelőssége oly módon, hogy ehhez szűkített anyagi segítséggel tud csak hozzájárulni, ezzel is kifejezve álláspontját. Ez csak látszólag egyszerű kérdés, mert az elmúlt évtizedekben e vonatkozásban számtalan bizonytalan válasz és megválaszolatlanság létezett. Mennyiben kívánja az állam pénzzel támogatni a gyermekvállalást, az egészséges születés esélyét, az első három évben a gyermek családi nevelését, a családi pótlékkal a terhekhez való közvetlen hozzájárulást, kifejezve ezzel a „közös feladatvállalást”, felelősségét is. Ez nem elsősorban anyagi kérdés, hanem annak a deklarálása, hogy a családok feladatához, vállalásához a közösség, az állam is hozzá kíván járulni, és orientálni akar ezzel a hozzájárulással. A korábbi évtizedekben megszokott – sokat, de nem eleget vitatott –, és pénzbeni támogatással is kifejezett preferenciákat ezentúl egyáltalán nem is akarja megfogalmazni, vagy csak nem tudja pénzzel is kifejezni együttműködési készségét, sőt kívánságait? Ez ugyanis két különböző dolog. Esetleg nem kíván beavatkozni a családok magánügyeibe, mint amilyen adott esetben a gyermekvállalás vagy -nevelés, és ezzel is tudomásunkra kívánja hozni, hogy még orientálni sem szeretne senkit, nemhogy pénzügyi támogatással befolyásolni. Ehhez szorosan kapcsolódik egy másik, ha lehet, még nehezebb kérdéskör. Mi a kormány álláspontja a nem közvetlenül anyagi jellegű támogatásokról, és hogyan kívánja biztosítani azokat az ellátásokat, amelyekre az igény részben a most bevezetendő intézkedések, de már a korábbi megoldatlanságok, fokozódó gazdasági nehézségek és szakmai zűrzavar következtében egyre nagyobb és kínzóbb igény van? Itt elsősorban arra gondolok, hogy cinizmusnak vagy tökéletes tájékozatlanságnak tűnik, ha a tervezett 9 milliárd forintos kompenzációt a ma is diszfunkcionálisan és az ellehetetlenülés határait régen túllépve dolgozó helyi önkormányzati szociális adminisztrációnak kell majd elosztania. Csak egy közhelyszámba menő evidenciát emelnék ki példaképpen. Ma az önkormányzatok szakmai elveink alapján nem utalhatnak be gyereket állami gondoskodásba szociális vagy egészségügyi okokból. Ha azonban nem tudnak segítyt adni, napközbeni elhelyezést, családgondozást, lakhatást, speciális egészségügyi vagy oktatási szolgáltatásokat biztosítani – itt a beteg, vagy nehezen nevelhető gyerekekről van szó –, akkor nincs is más lehetőségük, mint a kiemelés a családból. Ez esetben a központi költségvetés normatívája, kiegészülve a megyei költségvetés kötelezően hozzáadódó forrásaival,

gyerekenként közel évi félmillió forintnyi összegben rendelkezésre áll. Ez utóbbi ugyanis automatizmusként érkezik a központi költségvetésből, ami azonban nem fordítható az előbbi feladatok elvégzésére. Ez talán a laikusok számára legegyszerűbben átlátható ellentmondás, de ennél jóval több és finomabb szövet is megmutatható, amelyek hosszabb távon felmérhetetlen károkat okoznak. Mindazon szolgáltatások, ellátások elmaradása, amelyek az egészséges gyerekek vállalását és megszületését, majd felnövekedését szolgálnák, már 5-10 éves távlatban is sokszoros „ráfizetéssel” és felmérhetetlen károkozással járnak. Itt most nem elsősorban a tervezett intézkedések közvetlen hatásáról, hanem arról a koncepcionális kérdéstről beszélek, hogy kinek, mit és mennyiért éri meg „befektetni” a családokba, gyerekekbe, mint egy közép- illetve hosszú távú beruházásba. Ugyancsak triviális példa, hogy a nem várt, vagy nem kellő gondossággal, illetve nélkülözések közepette kihordott gyermek testi és lelki egészségének kilátásai bizonyíthatóan rosszabbak. A gyermekvállalás, gyermeknevelés körülményeinek optimalizálása, de legalábbis valamiféle támogatása nem elsősorban anyagi kérdés, hanem olyan tevékenység, amellyel a gazdasági növekedésnél lényegesen meghatározóbb faktort, a humán erőforrást – valamennyi értelmében a munkavégzéstől az önmegvalósításon, egészségi állapoton át, az örömképességig és tovább – „állítjuk elő”, és ezért prioritást kell kapnia, máskülönben semmiféle esélyünk sincs. Nem elegendő tehát azt vizsgálni a tervezett kormányintézkedésekkel összefüggésben, hogy a pénzbeli támogatások szűkítése és csökkenése milyen közvetlen hatást gyakorol a családok életére, hanem azt is meg kellene tudni válaszolni, hogy ennek a döntésnek a háttérében áll-e olyan tudatos megfontolás, mely alapjaiban változtathatja meg a családpolitika, szociálpolitika helyéről, szerepéről és lehetőségeiről eddig a köztudatban élt képet. Ha az a feltevés valósnak bizonyul, hogy a kormányzat deklaráltan ki akar vonulni a közös felelősség és költségviselés vállalásából, akkor annak következményeit is világosan kell látni. Egyrészt ez a családok terheinek átrendeződését és további nehezedését jelenti olyan feladatokat adva, amelyekre eddig sem voltak felkészülve, de a korrekció reménye adott volt, másrészt ezzel annak ódiúmat kell magára vennie a döntéshozónak, hogy bizonyos folyamatokra a mainál is kevesebb hatást gyakorolhat. Arról van ugyanis szó, hogy a korábbi paternalista felfogás szerint az állam nemcsak szociális ellátást nyújt, de meg is fogalmazza, hogy mit vár el ezért, és a szocializáció, nevelés általa helyesnek tartott formáit intézményem, szolgáltatásain keresztül el kívánta juttatni. Ennek következtében a gyermekintézményeknek, szolgáltatásoknak olyan szocializációs, korrekciós szerep is jutott, amely a szülőket és a gyerekeket segítette, legalábbis céljai szerint. A GYES és GYED bevezetése minden ellentmondásossága és kétarcúsága mellett olyan gazdaság- és szociálpolitikai intézkedés volt, amelyben nyilvánvalóvá tették, hogy a gyerekek nevelését 3 éves kor alatt otthon, családi körben tartják optimálisnak, és ehhez segítséget nyújtanak. Az ellátások szűkítése mellett most nem egyértelmű, hogy miről is van szó. Az pedig végképp nem tudható, hogy mi lesz mindazokkal a szolgáltatásokkal, ellátásokkal, amelyek már ma is az ellehetetlenülés határán dolgoznak részben anyagi okokból, részben a túlterheltség, illetve a fenntartó vagy a tágabb környezet értetlensége, vagy ellenérzései miatt. A családsegítő központok, nevelési tanácsadók, alkoholgondozók és más ellátások is veszélybe kerülhetnek, ha az önkormányzatok a kormány intézkedéseit úgy fordítják le, hogy a szociális problémák, krízishelyzetek, nevelési, életvezetési nehézségek a magánszférába utalandók, ki-ki boldoguljon velük, ahogy tud.

Egy további szempont, hogy a szociális ellátások és különösen a gyerekvédelem régóta várt a szakmai megújulás lehetőségére, a szektor semleges és sokszektorú ellátás megvalósíthatóságára, a helyi ellátások formáinak bővülésére, sokszínűvé válására, amelyben

az egyéni igények megjelenhetnek. E várakozás arra is irányult, hogy a felmerülő gondokat a helyi ellátórendszer oldja meg, és érvényt lehessen szerezni szakmai támogatás nyújtásával a helyi önkormányzatok ellátási kötelezettségének. Elvben nem kizárt, hogy a kormányintézkedések e folyamatokat generálják, csakhogy ahhoz világosan megfogalmazott ilyen értelmű állásfoglalásra lenne szükség és pénzre, amiből az átalakítás, majd a működtetés megoldható. E nélkül a jelenlegi diszfunkciók tovább erősödnek, az ellenérzések és feladat elhárítás kényszere növekszik, a döntéshozók szakmai felkészültsége, kompetenciája és felelőssége továbbra is tisztázatlan és számon kérhetetlen marad, a problémák és bajba jutottak száma pedig rohamosan nő.

El tudom fogadni, hogy nincs további forrásbővítésre lehetőség, de a jelenlegi lehetőségek kihasználása sem történhet meg egyértelmű politikai és szakmai állásfoglalás nélkül, mert még a területen dolgozók számára sem érthető mindig, hogy ima célja a tevékenységüknek. Ez nem csak pénz, hanem szándék és döntés kérdése is. Mindez része lehetne a hiányzó családpolitikai, szociálpolitikai szándéknyilatkozatnak, és ennek hatása legalább olyan nagy, mint a közvetlen pénzbeli támogatásoknak, vagy elvonásuknak. E kérdés felvetését és tisztázását elengedhetetlennek tartom ahhoz, hogy az intézkedéseket és hatásukat értékelni lehessen, a jogos riadalom és kétség legalább mérséklődjék.

Herczog Mária